

ISKOLARENDSZERŰ SZAKOKTATÁS ÉS MUNKAERŐ-PIACI KÉPZÉS

A MUNKAERŐ-PIACI KÉPZÉS 1990-TŐL KIALAKULÓ RENDSZERÉBEN sokan a munkanélküliség kezelésének egyik legfontosabb eszközét látták. Az akkori, még inkább csak strukturális munkanélküliség sajátosságainak megfelelően az volt a feladata, hogy egy ágazatban, szakmában, vállalatnál fölöslegessé váló munkaerőt más ágazat, más vállalat számára, más szakmára képezze át. Ezzel egyrészt tegye lehetővé a munkanélküli számára munkahelye megtartását, vagy másik megszerzését, másrészt biztosítsa a gazdaság egyes részterületein a hiányzó munkaerőt. A képzés eredeti elnevezése („átképzés”) is arra utal, hogy a valamilyen képzettséggel már rendelkezők másféle képzettséghez jussanak.

A Foglalkoztatási törvényben (1991. évi IV. tv.) az átképzés szót felváltotta a munkaerő-piaci képzés megnevezés. Ez a változás egy fontos tapasztalatra utalt: az átképző tanfolyamokon sok olyan hallgató vett részt, aki korábban semmilyen szakirányú végzettséggel nem rendelkezett, vagyis nem átképezésre, hanem kiképezésre volt szüksége.

A Foglalkoztatási törvény előtti átképző tanfolyamok a korábbi nem iskolarendszerű szakképzés folytatásának tekinthetők, melynek gyökerei még a szocialista időkre nyúlnak vissza. Az egész rendszert sok helyi (elsősorban megyei szintű) elvárás, megoldás formálta. Hiányzott a szerves kapcsolata az iskolarendszerű szakképzéssel.

A Foglalkoztatási törvény a most már munkaerő-piaci képzésnek nevezett oktatást a szakképzés egész rendszerébe emelte, a Szakképzési törvény (1993. évi LXXVI. tv.) pedig lehetővé tette, hogy az iskolarendszerű és az azon kívüli szakoktatás (így többek között a munkaerő-piaci képzés) input-output rendszere egymáshoz simuljon. Ez a két törvény (kiegészítve az Országos Képzési Jegyzék hatálybalépésével) utat nyitott az egységes szakoktatás megteremtése felé.

Az alábbiakban – elsősorban Hajdú-Bihar megyei tapasztalatokat felhasználva – arról esik szó, hogyan él egymás mellett a kétféle szakképzési forma, hogyan egészítik ki egymást, és mi a gátja a szorosabb összefonódásnak.¹

A munkaerő-piaci képzés – várákozások

A munkaerő-piaci képzés – bár nem kizárólag, de – elsősorban a *munkanélküliek* képzésének eszköztára. Forrása a Foglalkoztatási alap, amely részben megyei szintű,

¹ E tanulmány a szerző *A fiatalok átképzésének szerepe a munkanélküliség csökkentésében a recessziós térségekben* című OTKA-kutatásának keretében készült.

részben központi finanszírozással támogatja a képzést. Az alap más célra is fordítható, így a képzéssel kapcsolatos költségek más munkanélküliséget csökkentő, foglalkoztatottságot befolyásoló eszközökkel állnak versenyben a *pénzeszközökért*. Ez a verseny a képzés szempontjából nem különösebben izgalmas, mert az alternatív felhasználási területeken a felhasználók száma különböző okok miatt korlátozott.

Hajdú-Bihar megyében például a közhasznú munkavégzés használ még fel komolyabb pénzeszközt a decentralizált megyei alapból, de ennek gátat szab, hogy az ilyen munkát szervezők, mindenekelőtt az önkormányzatok, maguk is kötelesek részt vállalni a finanszírozásból.

A tanfolyamokkal szemben támasztott viszonylag puha elvárás az volna, hogy a végzettek számára tegye lehetővé az elhelyezkedést. Hogy ez az elvárás miért puha, annak több oka is van:

- globális munkanélküliség közepette nehéz az elhelyezkedés, ugyanakkor a képzés hosszabb távon mégiscsak javíthatja a munkavállaló piaci esélyeit;
- a képzést szervezők maguk is kiszolgáltattak a munkapiacnak, így a hallgatók elhelyezésére vonatkozó kötelezettségvállalásuk csak korlátozott lehet;
- a munkába állás csak adott időpontban, vagy rövid időszakban értelmezhető, hosszabb távú kötelezettséget végképp nem lehet számon kérni a szervezőtől (a munkavállalók alkalmatlansága és a vállalkozások gazdasági helyzetének változása miatt);
- a képzettek elhelyezése adminisztratív módon valamelyest biztosítható, de kérdés, hogy a munkapiac egésze szempontjából javul-e a helyzet; a kötelezettséget vállaló oktatásszervező elérheti, hogy hallgatóit felvegyék egy munkahelyre, de lehet, hogy más, hasonló végzettséggel rendelkezőktől veszi el a munkahelyet; ez a megoldás így módon csak az érintettek szempontjából hasznos.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a tanfolyamok többségénél a hallgatók 50%-ának a befejezést követő három hónapon belüli elhelyezése a cél.

A hallgatók részvételi lehetősége általánosan alig, a konkrét tanfolyamokat illetően viszont erősen korlátozott. Általában a tanköteles korúak előtt maradnak zárva a kapuk (mintegy kényszerítve őket arra, hogy fejezzék be általános iskolai tanulmányaikat), egyébként mind a tanfolyamot szervező intézmény, mind a munkaügyi központ szelektálhat (ha tud). Valójában iskolai végzettség és alkalmasság tekintetében teheti meg.

A tanfolyamok *szakmai felügyelete* általában a megyei munkaügyi központoké. Ez a felügyelet több irányú. Meghatározza (meghatározhatja) azokat a szakterületeket, amelyekre a képzés vonatkozik. Ez történhet előzetesen (pl. pályázati kiírásban) vagy utólagosan (a benyújtott pályázatok kiválasztásában). A képzési kínálat így módon a megyei munkaügyi központ elvárásainak kell hogy megfeleljen, amely igyekszik figyelembe venni a gazdaság igényeit. A központ azonban nem közvetít a gazdaság és az oktatási piac között, hanem inkább csak kontrollálja az utóbbit. A képző szervek tevékenysége ennek megfelelően nem szorítkozhat a képzésre, munkapiac egészét ismerniük kell. Globális munkanélküliség idején ez azzal jár, hogy minden, mértékét

tekintve nem túl jelentős munkaerőigényre reagálniuk kell. Klientúrájukból válogatnak s ez alapján ajánlanak hallgatókat a tanfolyamokra. Ellenőrzik a tanfolyamokat, felelnek a színvonalas oktatásért. Döntenek a tanfolyamok finanszírozásáról és ezzel befolyásolják a képzési piac árait.

A képzési piac Hajdú-Bihar megyében

A képzési piacon belül jelentős szerepet tölt be a munkaügyi központ által támogatott csoportos képzés. 1992 és 1994 között Hajdú-Bihar megyében a nyílt (vagyis a lakosság jelentős részére elérhető) tanfolyamok 40–60%-át a munkaügyi központ egészben, vagy részben (az országosan meghirdetett programok nyertes tanfolyamait) finanszírozta. A kínálat másik része sem elérhetetlen a munkanélküliek számára, de vagy teljes egészében maguknak kell állniuk az oktatás költségeit, vagy támogatási kérelmet nyújthatnak be a központhoz (ez az ún. „egyéni képzés”).

A munkaügyi központ elsősorban a csoportos képzést támogatja. Ezt könnyebben kontrollálhatja, mint az egyéni képzést, illetve az abban résztvevőket.

I. TÁBLA

Az 1990–94 között aktuális (erre az időszakra áthúzódó illetve ebben az időszakban szervezett) tanfolyamok száma Hajdú-Bihar megyében a jóváhagyás időpontja szerint

A végzettség szintje	1990	1991	1992	1993	1994	Összesen	
							N
Betanított munkás		1	6	28	29	64	16,7
Szakmunkás	1	5	23	29	26	84	21,9
Középfokú alkalmazott		4	38	54	48	144	37,5
Felsőfokú alkalmazott		1	5	21	11	38	9,9
Vállalkozó			8	23	23	54	14,1
Összesen	1	11	80	155	137	384	100,0
Megoszlás	0,3	2,9	20,8	40,4	35,7	100,0	

1992-re tervezett kezdéssel 80 csoportos tanfolyamot szerveztek a megyében. Ezek közül 5 megghiúsult, egy pedig 1994 közepéig még nem fejeződött be. A következő évben csaknem megduplázódott a tanfolyamok száma. A 155 tanfolyamból 12-t (8%) nem sikerült elindítani kellő számú jelentkező hiányában. A tanfolyamok csaknem fele a következő év közepéig befejeződött, annak ellenére, hogy a jellegzetes indítási időpontok az őszi hónapok. Ez a tény egyben a tanfolyamok hosszára is utal. A tanfolyamok 40%-a elkezdődött, de befejezésük áthúzódott a következő év második felére. A tanfolyamok kis része kezdésre várt. Jó néhány nyilván megvalósult azóta, másik része talán megghiúsult. Egy-két tanfolyamot még a következő év közepén is szerveztek, vagyis még a gondos előkészület ellenére sem sikerül mindent időben megvalósítani. Az 1994-es – részben tervezett – adatok arra utalnak, hogy jelentős változás nem történt a tanfolyamok számában. Néhány már le is zárult május közepéig, néhányról pedig már ekkor kiderült, hogy megvalósíthatatlan.

II. TÁBLA

Az 1990–94-ben szervezett tanfolyamok megvalósulása Hajdú-Bihar megyében, 1994. május 15-i állapot

	Meghiúsult	Lezárult	Elkezdődött	Kezdésre vár	Szervezés alatt	Összesen	Megoszlás
A végzettség szintje						N	Megoszlás
Betanított munkás	4	26	14	4	16	64	16,7
Szakmunkás	6	38	22	7	11	84	21,9
Középfokú alkalmazott	3	66	29	13	33	144	37,5
Felsőfokú alkalmazott	2	11	12	4	9	38	9,9
Vállalkozó	7	20	13	5	9	54	14,1
Összesen	22	161	90	33	78	384	100,0
Megoszlás	5,7	41,9	23,4	8,6	20,3	100,0	

Jellegzetes ciklikusságra utal, hogy 1994-ben a tanfolyamok negyede kezdődött az első félévben, zöme viszont az őszi hónapokban indul. Ebben jelentős mértékben igazodik az iskolák oktatási ciklusához. A kezdési időpontot a munkaerő-piaci képzés finanszírozási rendszere határozza meg. A pénzügyi feltételek az év elejére tisztázódnak, ezt követően lehet csak megkezdeni a tanfolyamok szervezését. A (többnyire) pályázati rendszer átfutása is igénybe vesz egy-két hónapot, így a nyár elejénél előbb nem nagyon van lehetőség tanfolyamok elindítására. A nyár viszont nem alkalmas erre – a kezdések zöme ezért esik őszre.

A másik ok, ami az ősz felé tolja a kezdést, hogy a képzéseken jelentős részben az iskolából frissen kikerült pályakezdők vesznek részt, akiket tanulmányaik befejezése után lehet az ilyen képzésbe bevonni. E két tényező hatására közelít tehát a munkaerő-piaci tanfolyamok ciklikussága az iskolarendszerű oktatásához.

A vizsgált három évben csökkent a szerepe a középfokú alkalmazotti képzésnek, bár még mindig ez a leggyakoribb (az 1994-es tanfolyamok között 35%-kal szerepel). Csökkent a szakmunkásszintű képzés is. Növekedett viszont a betanító, valamint a vállalkozói képzés. A betanító illetve a szakmunkás-szintű képzés ellentétes alakulása utal a helyi munkaerőpiac sajátosságaira is: az új vállalkozások elsősorban az alacsony kvalifikált (és ezáltal olcsó) munkaerő foglalkoztatását igénylik. A képzési kínálat pedig az alacsony színvonallal beérő gazdasági igényhez alkalmazkodik. Erre felé tolja az az igény is, hogy a képzési költségek a lehető legalacsonyabbak legyenek, valamint, hogy a hosszabb, folyamatos, szünetek nélküli oktatást a tanulók többsége rosszul viseli, lemorzsolódással reagál. A rendező szervezetek anyagi céljainak is az olcsóbb, betanító képzés felel meg.

Visszaesett a mezőgazdasági és az ipari jellegű (kivéve a ruhaipari) tanfolyamok száma. Emelkedett viszont a tercier szektorbeli képzések aránya, kivéve a pénzügyi és a külker-belker területet. Az utóbbiakhoz tartozó szakterületek korábban a favorizáltak közé tartoztak, de részben az itteni hallgatókkal, részben a középiskolák végzőseivel telítődött a munkapiac. Ezek a tanfolyamok nemcsak azért gyakoriak, mert a gazdaság igényli a frissen végzetteket, hanem azért is, mert a munkanélküliek körében keresettek

– vagyis kiválogathatók a legjobban képezhető hallgatók. A tanfolyamok népszerűségének oka, hogy nem pusztán a munkavállalást teszik lehetővé, de a sokszor társuló számítástechnikai illetve nyelvi képzést is, ami más úton csak magas tandíjért volna hozzáférhető.

1994-től kezdtek fölbukkanni a kínálatban a hagyományos kézműves szakmák (pl. cipőjavító, gumijavító, centírozó) is, de e téren lennének még tartalékok. A ritkább szakmákat viszont (pl. köszörűs) nincs aki oktassa; egy-egy csoportnyi hallgató ugyanakkor esetleg már túlkínálatot jelentene a munkapiaccon.

A képzésben résztvevő intézmények

A munkaerő-piaci képzést szervező intézmények oktatási vállalkozások; iskolák, főként középiskolák és regionális átképzőközpontok. Valamennyien egymással versenyezve igyekeznek megbízásokhoz jutni a munkaerő-piaci képzésben. A versenytársak nemcsak szakmai tevékenységük, hanem finanszírozási rendszerük miatt sincsenek egyforma starthelyzetben.

Az iskoláknak állandó, fizetett oktatói gárdájuk van, így hosszabb távon biztosított a működésük. A viszonylag állandó oktatói összetétel kiszámítható minőséget szavatol. Ugyanakkor ez a biztonság el is kényelmesíti az iskolákat, nincsenek folyamatos megmérettetésre készítve. A munkaerő-piaci képzés csak kiegészítő tevékenység számukra. A munkapiaccal való kapcsolatuk viszonylag laza és rendszerint szűk szakmai területre korlátozódik. Nincsenek főfoglalkozású szervezőik, akik a pályázatokkal kapcsolatos teendőket ellátnák. Támaszkozhatnak viszont az iskola tárgyi infrastruktúrájára, s ez az előny lehetővé teszi, hogy az oktatási vállalkozások költségei alá licitálhassanak.

Az *oktatási vállalkozások* előnye a rugalmasság. Általában nem alkalmaznak állandó tanári munkaerőt, állandó munkatársaik szervezők és ügyviteli alkalmazottak. Így könnyebben megtalálhatják azt a szakterületet, amelyben jó eséllyel pályázhatnak. Ugyanakkor sokkal nehezebb folyamatosan biztosítaniuk a képzés magas színvonalát. Még ha törekednek is erre, mivel állandóan más oktatóval állnak kapcsolatban, munkájuk minősége egyenetlenebb.

A minőség ma olyan kulcskérdés, amelyet a főszereplők felismertek. A megyei munkaügyi központ ezért is kezdeményezi az iskolák bekapcsolódását a képzésbe, a vállalkozások pedig kamarájuk révén igyekeznek a minőségbiztosítást is végezni. A vállalkozások másik fő előnye, hogy olyan kiegészítő tevékenységet is folytathatnak (konferenciaszervezés, munkaerő-közvetítés, gazdasági tevékenység), amely információs bázisukat, kapcsolatrendszerüket és tájékozottságukat is növeli, így gyorsabban képesek reagálni a munkaerőpiac igényeire.

Az *átképzőközpont* pénzügyi helyzete az oktatási vállalkozások és az iskolák helyzete közé esik. Működési költségük egy részét a tanfolyamok, illetve a résztvevők számától függetlenül megkapják fenntartójuktól. Tanfolyamaik finanszírozása pályázatok útján történik. A megyei munkaügyi központ vagy az Országos Képzési Tanács meghirdetett programjaira pályáznak. Az iskoláknál valamivel rosszabb helyzetben vannak, amennyiben a tanfolyami feltételeinek egy részét maguknak kell előteremteniük (ami

az iskolák esetében sokszor adott). Ugyanakkor sok esetben azoknál jobb a felszereltségük, s kapcsolatrendszerük révén lényegesen nagyobb eséllyel pályázhatnak az OKT-programokra is, mint az iskolák vagy az oktatási vállalkozások. Alapításuk, fenntartásuk ugyanis a Munkaügyi Minisztériumhoz fűződik, amely érvényesítheti befolyását a pályázatok elbírálásánál.

Mindent összevetve a legbiztosabbnak az átképzőközpontok helyzete tűnik. Rugalmas a szervezeti, szervezési rendszerük, kettős finanszírozásuk lehetővé teszi, hogy az oktatási piac jelentős részét magukénak tudhassák. Az iskolák szűk szakmai lehetőségeik, korlátozott térbeni és béropolitikai mozgásterük miatt kevésbé tudják kihasználni infrastrukturális és pénzügyi előnyüket. Az oktatási vállalkozások viszont kiszolgáltatottak a munkaügyi központ döntéseinek, amelyeket személyes kapcsolatok is motiválhatnak. Hajdú megye egyik jelentős oktatási vállalkozása, az Oktáv-Ráció elfogadott pályázatainak aránya pl. egyik évről a másikra 70%-ról 6%-ra esett vissza. Hogy melyik arány reális, nem tudjuk, de a piacon régóta jelenlévő vállalkozás tevékenységének színvonala ilyen rövid időn belül ilyen mértékű zuhanást aligha mutathat. A személyes kapcsolatokra is épülő pályázati döntési rendszert nem lehet teljesen kiiktatni, hiszen a tanfolyamok megbízhatósága, az oktatás minőségének garanciája sokszor éppen ez. Olyan sok tényező befolyásolja a pályázatok megítélését (az alkalmazott tanárok, a gazdasággal való kapcsolat, a munkaügyi központ által is befolyásolt hallgatói „input” stb.), hogy mindez kiszolgáltatottá teszi a vállalkozót és nincsenek objektív módszerek a különböző tényezők egybevetésére sem. (Hogyan súlyozzuk pl. az oktatás színvonalát ill. az elhelyezkedés – ráadásul egy bizonyos időpontra vonatkozó – arányát?) A személyes kapcsolatok jelentőségét emeli, hogy az oktatási vállalkozások piacán is sok pénzhajhász cég jelenik meg, amelyek kiszűrése különösen nehéz főként, ha a munkaügyi központnak korábban még nem volt kapcsolata velük.

Az iskolák részvétele a munkaerő-piaci képzésben

A minőség, a színvonal biztosítása – nemcsak Hajdú-Bihar megyében – arra ösztönözte a munkaügyi központ munkatársait, hogy a tanfolyamok pályáztatásánál ne pusztán pénzügyi és eredménymutatók szerint döntsenek, hanem vegyenek figyelembe olyan prioritásokat is, amelyek nem csak a pályázatokat, hanem a pályázókat is minősítik. Egyik ilyen elem a helyi vállalkozások privilegizálása. Ennek két oka van: az egyszerűbb kontroll és a helyi oktatási munkaerő foglalkoztatásának igénye. Másik ilyen cél a megye iskoláinak bekapcsolása a munkaerő-piaci képzésbe. Emellett szól a kiszámíthatóság, az ellenőrzés lehetősége; és az iskolák és a városi munkaügyi kirendeltségek együttműködése. A kirendeltségek ugyan nem rendelkeznek tényleges döntési joggal, de a pályázók kiválasztásánál javaslataik nem hagyhatók figyelmen kívül. Munkatársaik elsősorban a helyi intézményeket részesítik előnyben (amiért a megyei központ a megyeieket). Oktatási vállalkozások elsősorban nagy városokban, mindenek előtt a megyeszékhelyeken működnek. Információs rendszerük és a hallgatóik is ide köti őket, kisvárosban ellehetetlenülnének. Kisvárosi intézményekként csak az iskolák működőképeseek.

A fenti okok következtében – Hajdú-Bihar megyében és más megyékben is – egyre nagyobb számban kapcsolódnak be a képzésbe az iskolák, mindenekelődtt a középiskolák. A megyében mindegyik középiskola rendezett vagy fogadott már ilyen tanfolyamot, az alábbi módokon: maga tervezte és szervezte programmal önállóan pályázott a munkaügyi központnál; vagy más szervezővel, mint fővállalkozóval „alvállalkozói” szerződést kötött (egy nagyobb program egy egységét – modulját vagy más részét, pl. a gyakorlati oktatást – vállalta fel; vagy helyiségeit, gépeit bérbe adta, ill. tanárai a fővállalkozó megbízásából vállaltak különmunkát).

Az általunk felkeresett – nem megyeszékhelyi – iskolák többsége az utóbbi két megoldást választotta. Ennek alapvető oka az iskolák információhiánya. Egyrészt nem ismerik naprakészen a piac igényeit, ám gyakran még a helyi képzési lehetőségeket sem. (Így fordulhatott elő, hogy egy tanfolyam elméleti részét az átképző központ a püspökladányi szakmunkásképzőben rendezte helybeli tanárokkal, a gyakorlati oktatást pedig a város határában működő vállalkozás telephelyére tette. Ez utóbbi lehetőségről az iskola vezetése mit sem tudott.) Néhány iskola szinte teljesen elzárkózott a munkaerő-piaci képzésbe való bekapcsolódástól. Ha felkérte valamilyen külső intézmény, akkor megrendezték a tanfolyamot (pl. a hajdúnánási gimnázium), vagy ha valamilyen probléma megoldásához szükségük volt némi pénzre (pl. a püspökladányi gimnázium) akkor bekapcsolódtak, önállóan azonban nem kutatták a lehetőségeket. (Pedig a tanfolyamok különösebb gondot egyetlen iskolában sem jelentettek. Az oktatóhelyiségek kis szervezéssel biztosíthatók voltak. A tanárok a szokásos túlóradíjnál magasabb órabérért szívesen vállalták a különmunkát, s még csak bérfelfűzésre sem panaszkodtak az igazgatók. Szükség esetén még külső óraadók beállítására is lehetőség nyílt.) A tantervek kidolgozása az iskolai tantervekre építve nem volt nehéz feladat, s a tanulók fegyelmezése sem jelentett gondot.

A térségben megjelenő oktatási vállalkozások az iskolák passzív magatartása ellenére is nagyrészt rájuk támaszkodtak tanfolyamaik lebonyolításában. Saját oktatói testület hiányában ez kínálkozott a legolcsóbb megoldásnak. Az iskolák azonban így csak minimális bevételre tettek szert, a nyereség nagy részét a vállalkozások kapták.

Az iskolák passzivitásának legfőbb oka, hogy leköti őket alaptervekenységük, és nincs aki gondoskodna az ilyen jellegű lehetőségek kiaknázásáról. Bár törekednek a pénzszerzésre, nem képesek igazán alkalmazkodni a piachoz, megelégszenek némi többletbevétellel. Helyzetüknek jobban megfelel az a megoldás, hogy költségeket számolhatnak el, hogy jól fizetett különmunkát ajánlhatnak az egyébként közepesen, vagy gyengén fizetett tanáraiknak. Ha ők lennének a fővállalkozók, akkor ez külön szervező munkát igényelne. Igaz, ezt a nyereség ellensúlyozná – de a nyereség a költségvetési intézményekben mindig nemkívánatos következményekkel járhat: a fenntartó beépítheti az iskola költségvetésébe, ami a költségvetési támogatás csökkenését jelentené.

Egy kisváros nem bír el rendszeres munkaerő-piaci tanfolyamokat. A rendelkezésre álló pénzüsszeg nem végtelen, ahogy a jelentkezők száma, valamint az oktatásra kijelölhető szakterületek száma sem. Így egy-egy kisvárosi iskola a maga véges szakmai lehetőségeivel nem tud állandóan jelen lenni a piacon. Például a megyeszékhelyi iskolákkal és a megyeszékhely lakosaira épített tanfolyamokkal nem tud konkurálni.

Egy-egy olyan vízfejű megyeszékhely, mint Debrecen szinte minden lehetséges szakmát oktatni képes intézménnyel rendelkezik. Mi indokolná egy-egy tanfolyam vidékre helyezését? Legfeljebb az alacsonyabb költség, amit viszont a tanulók magasabb oktatási kiadásai ellensúlyoznak.

Végül is a nyolc általunk felkeresett intézményből mindössze három (a balmazújvárosi és a püspökladányi szakmunkásképző, valamint a hajdúnánási szakközépiskola) foglalkozott az elmúlt három évben komolyabban munkaerő-piaci képzéssel. A két szakmunkásképző hasonló profilú szakmákra képzett. Arra nagyon vigyáztak nehogy átfedés legyen az iskolarendszerű képzéssel, mert ezzel esetleg maguknak teremtenék konkurenciát, illetve leértékelnék saját fő tevékenységüket. (Pl. ha a rövidebb idejű munkaerő-piaci képzéssel ugyanolyan bizonyítványt adnának ki, mint az iskolákban a nappali tagozaton.) Hogy mely szakmákat oktattak, az részben az aktuális helyi munkaerőigénytől (pl. ruhagyártó vállalkozás letelepedése) függött, részben a fővállalkozó, pl. a debreceni átképző központ szándékától. Emellett alkalmanként saját elképzeléseket is megvalósítottak. A hajdúnánási szakközépiskola pl. inkább a perspektivikusabbnak tűnő szellemi képzés irányába mozdult el.

Periférikus térségek a munkaügyi képzésben

Az előzőekben már utaltunk arra, hogy a felkeresett kisvárosi iskolák lehetőségeit korlátozza a munkapiac korlátozott munkaerőigénye, de – tegyük hozzá – az oktatás iránti korlátozott hallgatói igény is. Mindez azt indokolja, hogy kitérjünk a periférikus térségek helyzetére is.

Hajdú megyében 1993-ban 155 tanfolyamból mindössze 14-et rendeztek meg a megye nyugati térségében. Ez a tanfolyamok kevesebb mint 8%-a. A megye lakosságának 28%-a, a munkanélkülieknek pedig 34%-a élt ebben a körzetben. A tanfolyamok centralizáltsága természetes, és önmagában csak kisebb gondot okozna, ha a periférián élők is közel azonos arányban részesülhetnének benne. 1993-ban a képzésben résztvevők 31%-a élt a vizsgált térségben. Összességében tehát nincs hátrányos helyzetben a „vidék”. A megye egészéből (a megyeszékhelyt is beleértve) a munkanélküliek 9,2%-a, a vizsgált térségből pedig 8,3%-a vett részt munkaerő-piaci képzésben. A periférikus hátrány abban mutatkozik tehát, hogy a képzésben részt vevők aránya tekintetében rendkívül nagy a szóródás az egyes körzetek (körzetek alatt a megyei munkaügyi központ kirendeltségeinek térségét értjük; nagyjából megfelelnek a korábbi járási beosztásnak, központjuk egy-egy kisváros) között, illetve azokon belül is. A részvételi átlagarányok (a munkanélküliekhez viszonyítva) 4 és 16% között mozognak az egyes körzetek között. A három vagy több településsel rendelkező körzeteken belül (Balmazújváros, Püspökladány és Polgár) 3–5-szörös az eltérés, nem számítva két olyan Polgár körzetéhez tartozó települést, amelyekből 1993-ban egyetlen fő sem vett részt ilyen tanfolyamokon (az előző évben is mindössze egy-egy). A legkedvezőbb helyzetet mindenütt a körzetközpontok élvezik. Ebben demográfiai és iskolázottsági tényezők mellett szerepet játszik az a tény is, hogy körzetközponton kívül csak elenyésző számban tartottak tanfolyamokat. A fő probléma azonban az, hogy a nem központi

települések egy részéről a megyeszékhelyi tanfolyamok szinte elérhetetlenek. Részben a közlekedési kapcsolatok miatt, részben pedig az információk nehézkes áramlása következtében.

A kisebb települések, valamint a körzetek közötti eltéréseket már nem magyarázzák sem demográfiai tényezők, sem a munkanélküliek kimagaslóan magas vagy alacsony aránya, de még az iskolázottsági mutatók sem (a legalább középiskolai végzettséggel rendelkezők az átlagosnál magasabb arányban kerülnek be). Sokkal inkább beszélhetünk periférikus körzetekről, s azok periférikus településeiről. A legrosszabb helyzetben az utóbbiak vannak.

* * * *

Kutatásunk tapasztalataiból arra következtethetünk, hogy a munkaerő-piaci képzés az oktatás egészen belül egyre jelentősebb szerephez jut. A tanfolyamok száma stabilizálódott. A finanszírozási rendszer ciklikussága, a tanfolyamok kezdési időpontja sok esetben igazodik az iskolai oktatáshoz. Az oktatási vállalkozások rendszeresen az iskolákra támaszkodnak. Az iskolák lassúsága és merevsége azonban még mindig akadályozza, hogy kihasználják a munkaerő-piaci képzés lehetőségeit. Pedig még a fő döntéshozó – a megyei munkaügyi központ – is támogatná törekvéseiket.

A periférikus települések problémája arra utal, hogy a munkanélküliséget enyhítő eljárásokat decentralizálni kellene. Ennek egyik módszere lehetne, ha az iskolarendszerű képzés – legalább a kisvárosokban – a jelenleginél intenzívebben vállalna részt a munkaerő-piaci képzésből. Ez csak úgy lehetséges, ha a munkaerő-piaci képzés nem csak színesíti az iskolák életét, hanem egyazon intézményben szimbiózisban él a két rendszer egymás mellett. Ennek egyik akadálya az, hogy a szakmunkásképzők közoktatási és szakképző funkciója még nem választható el. A jelenlegi szakoktatási rendszerben még nem lehet pontosan meghatározni, hogy egy-egy iskola mennyi idő alatt képes a nappali rendszerű szakoktatásban résztvevő tanulót kiképezni. Ha a közoktatásra és a szakképzésre szánt képzési idő szétválasztása a közeljövőben megtörténik, akkor világosabb lesz, hogy a munkaerő-piaci képzés valójában leegyszerűsített képzés-e, és így tényleges konkurenciát jelent-e a nappali tagozatos képzés számára (azzal, hogy itt könnyebben és rövidebb idő alatt lehet bizonyítványhoz jutni). Ennek eredményeképpen előbb-utóbb el lehet talán oda jutni, hogy az iskolai rendszerű szakoktatásba a munkanélküliek is bekapcsolódjanak. Ennek jogi és pénzügyi formája a munkaügyi központok részéről adott: a már említett „egyéni képzés” alkalmasnak tűnik erre az együttműködésre. A szabályozás elsősorban az iskolai oldalon hiányzik.

Ha az iskolai szakoktatás és a munkaerő-piaci képzés ebben a formában (is) tudna egymás mellett élni, az mind a munkanélküliek, mind az iskolák számára előnyt jelentene. A munkanélkülieknek nem kellene egy-egy csoport megszervezésére várnia, hiszen bekapcsolódhatna az iskolai képzésbe, az iskolák számára pedig talán világosabbá válna, hogy mit ér az általuk oktattott szakma, hiszen a munkaügyi központ csak abban az esetben támogatná a munkanélküliek részvételét a képzésben, amennyiben látna benne elhelyezkedési perspektívát.

GYÖRGYI ZOLTÁN